ئارەزووی گەڕانەوە، ئاشکراکردنی ئارەزوو.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

بە گشتی هەموو سەردەمێك ئارەزوو (یان پاڵنەر)ی گەڕانەوەی خۆی هەیە، بەڵێ نابێ لێکچوونی نێوان گەڕانەوەکان بە تێنەگەیشتنی ئارەزوو سەرسام نەبێت و وامانلێبکات تەنها بڕوامان بە لێهاتوویی و شارەزایی و ئەزموون هەبێت! ئەگەرچی لێهاتوویی و شارەزایی و ئەزموون بەربەستەکان دەکاتە ئامراز و نەگونجاوەکان دەکاتە هاوپەیمان.. کەواتە ئەوەی پەیوەستە دەستنیشانیان بکەین، ئەو جیاوازییانەیە، کە لەنێوان خودی گەڕانەوە و ئارەزووی کاراکتەرەکاندایە، لەنێوان نێوەندگیری ئارەزوو (یان بابەتی ئارەزوو) و رکابەردایە.. لێرەوەیە، کە خودی ئارەزوو مەودای نێوان گەڕانەوە و پاڵەوان و بابەتەکە دەبڕێت. دەمەوێ بەڵام لەلایەك پەیوەستە جیهانی سەربەخۆی گەڕانەوە و کاراکتەرەکان لە یەکتر جیا بکەینەوە، لەلایەکی دیکە دەبێ باس لە ئەگەرەکانی نێوەندگیری دەرەکی و ناوەکی بکەین، نەبادا نێوەندگیری ناوەندی یەکێکیان ویستی کەسی ناوەندی ئەویدیکە داگیر بکات. هەر لەسەر ئەو بنەمایەش باس لە نێوەندگیری بەیەکداچوو دەکەین.

سێگۆشەی ئارەزوو

مرۆق وەک گەورەترین نهێنی دەمێنێتەوە، گەڕانەوەش وەك یەکەم گەڕانی ڕۆحی مرۆق، هەمیشە زانستەکانی دیکەی بە دوای خۆیدا رادەکێشێت. بەڵام لەگەڵ هەموو پێشکەوتە جیاوازەکانیش ئەگەر خەیاڵ نەبێت، مرۆق ناتوانێت بە تەنیا ئارەزووی شتێک بکات، بەو مانایە ئارەزووی مرۆق جگە لە بابەتی بەدواداگەڕان پەیوەستی بە لایەنی سێیەم هەیە، کە ڕێنمایی ئەو شتە بکات، کە ئارەزووی دەکات، دەشێ لایەنی سێیەم لە دەرەوەی ڕووداوی گەڕانەوەدا، خەیاڵ بێت. و لە ناوەوەی گەڕانەوەشدا رکابەر.

بەو شێوەیە لە گەڕانەوەدا پەیوەندی لەنێوان پاڵەوان و نێوەندگیردا سەرهەڵدەدات، بە مانایەکی دیکە لەگەڵ ڕەخنەگری فەرەنسی رێنێ جیرارد و (سێگۆشەی ئارەزوو- مثلث الرغبة)دا تیشک دەخەینە سەر گەڕانەوە و خواستی لاساییکردنەوە. (رێنێ جیرارد) پێمان دەڵێت، کە ئارەزووەکانمان لە ئێمەدا بوونیان نییە، تەنها لاساییکردنەوە و دەنگدانەوەی ئارەزوو و خواستەکانی ئەوانیدیکەن،

هەرگیز ئارەزووەکانمان پاڵنەری تاکەکەسی نین، بەڵکو پاڵنەری بە کۆمەڵ و کۆمەڵایەتین.
کەواتە بە روونکردنەوەی گەورەترین و ئاڵۆزترین بابەتەکانی پەیوەست بە هۆشیاری مرۆڤ و (ئارەزوو)ەوە قسە لە پرسی ئازادی هەڵبژاردن (خەیاڵی هەڵبژاردن) دەکەین. لەو قسەکردنەشدا مەبەست ئەوەیە، کە بەڵێین پەیوەندی نێوان کەسی ئارەزووخواز و بابەتی خوازراو پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆ نییە، بەڵکو بە نێوەندگیر(یان رکابەر)دا تێدەپەڕێت! لەڕێوە بەمان دەردەکەوێت، کە ئارەزوو فۆرمی نوێنەرایەتیکردنی ئارەزوو وەردەگرێت، کە هەر (سێ) لایەنەکەی ئارەزوو، واتە (کەسی ئارەزووخواز و نێوەندگیر و مەبەستی خوازراو) دەگرێتەوە. ڕێنە جیرارد لە بنیاتنانی ئەم تیۆرییەدا پشت بە تیۆری لاساییکردنی (ئەفلاتون) دەبەستێت، کە (ئەرستۆ) فراوانتری کردووە و ڕەهەندێکی ڕەفتاری بە زیاد کردووە، کە بە گێڕانەوەی خەیاڵی ناسراوە. بەو مانایەش بە بۆچوونی جیرارد، ئەو بیرۆکەیەی کە هەموو ساتێکی ئارەزوو-پاڵنەر لە گێڕانەوەدا دەگۆڕێ و هەموو بیرۆکەکانی دیکە بەی دەگۆڕێنەوە، سەنگەشەی ئارەزووە.
ئەنترۆپۆلۆژیست و ڕەخنەگری ئەدەبی (ڕێنی جیرارد) لە ساڵی ١٩٢٣ لە شاری (ئەڤینیۆن)ی فەرەنسا لە باوکێکی کۆماریخواز و عەلمانی و دایکێکی دینداری کاسۆلیکی لەدایکبووە. لە نێوان ساڵانی ١٩٤٣ بۆ ١٩٤٧ لە قوتابخانەیەکی ئامادەیی لە (پاریس) پسپۆڕی مێژووی سەدەی ناوەڕاست بووە، دواتر لە ساڵی ١٩٤٧ بۆ خوێندن گەشت بۆ (ئەمریکا) دەکات و لە ساڵی ١٩٥٠ بڕوانامەی دکتۆرای لە زانکۆی (ئیندیانا) بەدەستهێناوە، هەر زوو لەوێ ئەدەبیاتی خوێندووە. پاشان لە ساڵی ١٩٥٧ ڕووی لە زانکۆی (جۆنز هۆپکینز) کرد، لە ساڵی ١٩٦٦ بەشداری سیمپۆزیۆمێکی (ندوة) نێودەوڵەتی لەسەر (زمانی ڕەخنە و زانستە مرۆییەکان) دەکات، کە تێیدا بەشداربووان بریتی بوون لە ڕۆلان بارت، ژاک دێریدا و ژاک لاکان.. لە ساڵی ١٩٦٨ جیرارد لە زانکۆی (بوفالۆ) رووی لە وانەگوتنەوە کرد، تا ساڵی ١٩٧٢، دواتر بۆ زانکۆی (جۆنز هۆپکینز) گەڕایەوە. لە ساڵی ١٩٨٠ جێیهێشت و ڕووی لە زانکۆی (ستانفۆرد) کرد و تا دوای خانەنشینبوونی لە ساڵی ١٩٩٥ لەوێدا مایەوە و لە ساڵی ٢٠٠٥ پەیوەندی بە ئەکادیمیای فەرەنسییەوە کردووە و بووە ئەندامێکی دیاری ئەو ئەکادیمیایە..
(ڕێنی جیرارد) لە کتێبی (الكذبة الرومانسية والحقيقة الروائية، ترجمة الدكتور رضوان ظاظا، ومراجعة الدكتور سعود المولى، بيروت 2008، ص522-)دا دەڵێت: مرۆڤ بە ئەوەی ئارەزووی شتێک بکات، پێویستی بە لایەنی سێیەم هەیە، کە (رکابەری) لەسەر ئەو شتە بکات، کە ئارەزووی دەکات، وەك چۆن قسە لە سەنگەشەی ئارەزوو دەکات،

ئارەزووی لاساییکردنەوەش بیر دەخاتەوە و ئاماژە بە قووڵایی کلتورییەکەی دەکات.

سێگۆشەی ئارەزوو بە خوێندنەوەی ڕۆمان بەو ئەنجامە دەگات، کە پاڵەوانی ناو ڕۆمان کاتێک ئارەزووی هەر شتێک دەکات، پەیوەستی بە نێوەندگیرەکە کە لەسەر (بابەتی خوازراو- ئۆبێکت) رکابەری کەسی ئارەزووکەر (سوبێکت) بکات و ڕووناکی بکاتەوە. ئەوەی گوزارشت لەو پەیوەندییە سێ قۆڵییەش دەکات (بۆشایی خوازە)یە، دەتوانم بڵێم بۆشایی خوازە، بۆشایی خەیاڵی نێوان ئارەزووخواز و رکابەرە، کە بە شێوەیەکی سروشتی سێگۆشەکە بەیەکترەوە دەبەستێتەوە. کتێبی ناوبراودا ئارەزوو وەک گێڕانەوە ناو دەبات.

لە ڕوانگەی جیراردەوە لە ڕۆمانی (دۆن کیشۆت)دا ئەوە دۆن کیشۆت و ئەمانیسی راستگۆیە دەستبەرداری ئیمتیازە سەرەتاییەکانی فەردانیەت بوون، واتە چیتر دۆن کیشۆت ئارەزووی خۆی هەڵنابژێرێت، بەڵکو ئامادیس بەناوی خۆیەوە هەڵیاندەبژێرێت. لەوەشەوە بەپەلە بەرەو ئەو بابەتانە دەڕوات کە (مۆدێلی سوارچاکی)یە، (واتە ڕێنی جیرارد مۆدێلی سوارچاکی وەك نێوەندگیری) ئاماژە پێدەکات و بە نێوەندگیری ئارەزوو ناوی دەبات. بە بۆچوونی جیرارد، ژیانی سوارچاکی لە لاساییکردنەوەی خەونەکانەوە هاتۆتە بەرهەم..

بەڵام کێشەی مرۆڤی مۆدێرن بێهوودەییە، وەك چۆن ئەو مرۆڤە خۆبەزلزانە ڕۆمانسییە ناتوانێت ئارەزوو لە قووڵایی خۆیەوە دەربهێنێت، بەڵکو لە کەسانی دیکەی قەرز دەکات. پاڵەوانەکانی فلۆبێر جگە لەوەی خۆیان مۆدێلکن و دەتوانرێت وەك جووڵە، تۆنی دەنگ و جل و بەرگ لاسایی بکرێنەوە، بەپێی ئەویدیکەش کار دەکەن..

لە ڕۆمانەکانی فلۆبێردا ئیما بۆڤاری لە ڕێگای پاڵەوانانی ڕۆمانە ڕۆمانسییەکانەوە، کە خەیاڵیان سیخناخ کردووە، هەست بە ئارەزووی خۆی دەکات. واتە کاراکتەرەکانی فلۆبێر دووچاری هەمان نەزانی و هەمان لاوازی و نەبوونی و هەمان کاردانەوە و ملکەچی پێشنیاری هەمان ژینگەی دەرەکیین، هەموو ئەوانەش بەهۆی نەبوونی پێشنیارێك لەلایەن خۆیان و ناوەوەی خۆیانەوە..

دەشێ بە بۆچوونی ڕێنێ جیرارد هەموو بەرهەمە خەیاڵییەکان لە دوو بنەمادا کۆبکەینەوە، چونکە بەرهەمە خەیاڵییەکان خەسڵەتە لاوەکییەکانیان زۆر تێدا بڵاوە. بۆیە بە بنەمای یەکەم، دەتوانین باس لە نێوەندگیری دەرەکی بکەین، کە مەودایەکی تەواویان لە نێواندا هەیە، بێ ئەوەی ئەگەرەکانی گێڕانەوە لە ڕۆمانەکاندا بەیەکدانەچن، یان نەبادا نێوەندگیری یەکێکیان ئەویدیکەیان داگیر بکات. بنەمای دووەم، دەشێ باس لە نێوەندگیری ناوەکی بکەین، کاتێک کاراکتەری ڕۆمانەکان بەیەکدادەچن، یان دوو بازنە لە گێڕانەوەدا

بە قووڵی بەنێو یەکتردا تێدەپەڕن! لە بنەمای یەکەمدا لە رووی ماددییەوە تا ئەندازەیەك دەتوانین مەودای نێوان بابەت و کەسی ئارەزووخواز بپێوین، بەڵام لە بنەمای دووەمدا لە رووی مەعنەوییەوە مەودای نێوانیان ناپێورێت. دۆن کیشۆت و ساشۆ قوربانی ماددیین و ناتوانرێت نێوانیان لە مەودای کۆمەڵایەتی و فیکریی تەجاوز بکرێت. بەڵام لە رووی مەعنەوییەوە هاوخەیاڵن. بۆیە لە رووی مەعنەوییەوە لاساییکر□وەی خەیاڵن و ئەوانەی حەز لە گەمەی خەیاڵی دەکەن، دووچاری دووبەرەکی ناوەکی دەبنەوە، چونکە بونیادی خەیاڵی بە خێرایی دەبێ بە بڕوا و هاوشێوەکردنە ماددییەکە دەرووخێنرێت و سروشتی ئەبستراکت وەردەگرێ و لەوێشەوە پارچەپارچەبوون و نیگەرانی پیادە دەکات. بەڵام هەردووکیان لەسەر شاردنەوەی بوونی بابەتی نێوەندگیری کۆکن.
کەواتە نێوەندگیری خەیاڵی هەمیشە دەڵێ هەموو ئەم بابەتانەی تۆ هیچ نین جگە لە وەرگێڕانێکی جوانکارییانەی خەیاڵ نەبێت. بەو مانایەش نێوەندگیری ناوەکی راستەوخۆ پەیوەندی بە هەموو ئەو ئارەزووانەوە دەکات، کە هەمووان بەرگری لێدەکەن. لێرەوە دەتوانین بڵێین کێشەی پەیامی رۆمانی کلاسیکی لە دەستنیشانکردنی چەمکی ئارەزوو دەگەڕێتەوە بۆ بەرجەستەکردنی خودبوون. (بۆ زێتر بەدواداچوون بڕوانە ل37، ه.س.پ).

ئارەزوو و رکابەریکردن

لە مۆدێرنەدا چەمکی رکابەری بەهۆی هاویەکبوونی دوو ئارەزووکەر بۆ یەک بابەت سەرها□□نادات، بەڵکو بابەت ئارەزووی خود دەکات. دۆزینەوەی مۆد ئاسانترین دیارخەری ئەو بێهودەییەیە، کە ئەمڕۆ لەگەڵ خۆی دەمانبات. ئێمە دەبینین بۆ نموونە ژنان ژیانیان بە کڕینی جل و بەرگ و ئیکسسوارات بەسەر دەبەن، نەك بۆ ئەوەی سوودی لێوەرگرن، بەڵکوو بۆ ئەوەی لاسایی بکەنەوە، لەبەر ئەوەی بابەت ئارەزوویان دەکات. هەروەک چۆن ئەو گەنجانەی کە لاسایی ئەستێرەکانی وەرزش، یان سینەماکاران دەکەنەوە و هەریەک لەمانە زیاد□□وی لە سۆز و جیاوازی کەسی و چێژی خۆیان دەکەن، کە هەیانە، یان بە شێوەیەکی سروشتی پێیان بەخشراوە.. مر□قایەتی بۆ ئەوەی هەوڵبدات کەسایەتییەکی تر جگە لە کەسایەتی خۆی وەربگرێت، هەوڵدەدات لە رێگای لاساییکردنەوە خۆی بگۆڕێت بۆ کۆپییەکی رووکەش. هەڵبەتە ئەوە رێگایەکە، کە مر□قی مۆدێرن لە ناوەڕۆکەکەی بەتاڵ دەکاتەوە و وای لێدەکات تووشی بۆشایی و بیابانبوونی ڕۆحی و بە بابەتبوون بێت.
مر□قی تەکنۆلۆژی (مۆدێرنە) ئیگۆیەکی هەیە، کە لە خۆیدا توانای ئارەزووکردنی خۆی لە پێناو بەبابەتبوون لەدەستداوە… ئەگەرچی لە

رووی تەکنەلۆژییەوە هەمیشە بەرەو پێش دەچێت، بەڵام هەتا لە کەکردنەوەی زانیارییەکان و چالاکییەکانیشدا هاوتای لاساییکردنەوەی سۆز و سۆزی تاکە جیاوازەکان نییە. ئەمە جلوبەرگێکی ئارەزوومەندانە و سۆز و شکۆمەندیی خۆمان دەپۆشین. چالاکیی خەیاڵی ئەمە لە هەموو تەمەنەکاندا پەیوەستە بە سێگۆشەی ئارەزووەوە… بەو مانایەی کە مرۆڤ لە سیحری سێگۆشەی ئارەزوو دەرناچێت، کە دەرچوو، تووشی بێبیابانبوون دەبێتەوە.
مرۆڤ سیحری ئارەزووی لێنابێتەوە، تەنها لە لێواری مردندا نەبێت.
لە وەسفەکەی رێنێ جیراردا ڕوونە کە لاساییکردنەوەی کوێرانەی پیاوانی ئایینی یان بانگخوازێک لە وەسوەسەی سەرسامبوون بە یاریزانێکی تۆپی پێ، کەمتر نییە.. بۆیە ئەوانەی توانای بیرکردنەوەی سەربەخۆیان نییە، ئەوانەی هەستە راستەقینەکانیان لە تێکەڵەییەکدا لەدەست دەدەن، بە شێوەیەکی شەخسی ئارەزووی ئەویدیکەی دراوسێ دەکەن، لە بەهوودەییدا دەژین. بە کورتی رێنێ جیرارد ئاماژە بە کورتە قسەیەکی بیرمەند (ماکس شێلەر) دەکات، کە دەڵێت: مرۆڤ یان خوداییەکی هەیە یان بتێکی هەیە. لەوەوە باسی ئەوە دەکات، چۆن مرۆڤ بزانێت کە خۆبەزلزانە؟ بۆچی (بۆ نموونە) زۆربەی چیرۆکە خۆشەویستییەکان دوای هاوسەرگیری شکست دەهێنن؟ بێگومان چونکە ئەو خۆشەویستییە پەلەی تێدا کراوە. خۆشەویستی پاڵنەرێکی راستەقینەی هەستەکان نەبووە، بەڵکو لەبەر لایەنی سێیەمە کە ئیرەیی وڕوژاندووە، خۆبەزلزانینەکەی ناوەوەی وڕوژاندووە بۆ ئەوەی کێبڕکێ بکات… بەڵام دوای ئەوەی مەترسی رکابەرەکەی تێپەڕاندووە، دوای ئەوەی کە ئەویدیکەی رکابەردە بەبێت، ئیتر دەکەوێتە بۆشاییەوە، ئیتر ئیرادەی ئازادی خۆی بەجێدەهێڵێت و دەبێتە عاشقێکی شکستخواردوو.
بە دیوەکەی دیکەش لەبیرمان نەچێ بەدەرنانی رکابەر و غیابی پەیوەندی لەگەڵ ئەویدیکەدا کەسایەتی دووچاری شێوانی دەروونی دەکات. کەواتە وەک چۆن خۆبەزلزان نابێتە هۆی ڕەزامەندی.. نەرگزییەتیش نابێتە هۆی ڕەزامەندی، بەڵکو لە دوو لاوە دەبێتە هۆی بریندارکردن. بەو مانایەش سڕینەوەی هێڵی نێوان خود و ئەویتر، لە ناوەوە و دەرەوەدا مرۆڤایەتی بریندار دەکات.
لە نێوان نەرگزییەت و خۆبەزلزان و سڕینەوەی ئەویدیکەدا ئەزموونی سەرکەوتوو بریتییە لە پارێزگاریکردن لە مەودای پەیوەندییەکان ئەوەی (ئارسەر شوبنهاوەر) وەک (دووفاقی ژووژک- معضلة القنفذ) قسەی لێکردووە.. (هونەرکاری ئەدەبیش لەوەدایە کە ئاست و مەودای رەگەزە ئەدەبییەکانی بپارێزێت) واتە بەبێ ئەوەی لە پەیوەندیدا بەڵێک – کە رەنگە زۆر بێت – زیان بەیەکتر بگەیەنین و بێتە هۆی لاوازبوونی پەیوەندییە مرۆییەکان، پێویستە لە پەیوەندیگرتندا

مەودایەك هەبێت، یان بە مانایەكی دیكە پێویستە سنووری ئازادی یەكتری بپارێزین.
كەواتە درووستی پەیوەندی نێوان خود و ئەویتر، نێوان ڕەگەزێك و ڕەگەزێكی دیكە، هەر ئەوە نییە، كە خود بەدوای ئازادی خۆیدا دەگەڕێت، بەڵكوو ئەوەیە، كە بە دوای ئازادی ئەویتری خۆیدا دەگەڕێت، لە ئەویتردا. لەو زنجیرە گەڕانەدا، لە ئەرزشدانان بە ئازادی ئیگۆ درێژ دەبێتەوە بە ئەوەی ئەویدیكەش بە ئازادی خۆی بگات. بەو مانایە خۆخۆشەویستن بە نەرێنی تەماشا دەكرێت، تا ئەو ئەندازەیەی كە خود ئەویدیكە لە بەرژەوەندی خۆیدا بەبەها نەكات! ڕێز لە سنووری ئازادییەكانی ئەویدیكە بگرێت.. كەواتە بەریەككەوتنی درووستی پەیوەندییەكان بەو مانایە دێ، كە هەمیشە دووری نێوان خۆت و ئەویدیكە لە ڕێگای دانانی بە سنوورەكانی ئازادی بپارێزیت. لە بەرانبەردا خۆبەزالزان و نەرگسییەت بریتییە لە كاڵكردنەوەی سنوورەكانی ئازادی. پەیوەندی درووست و ئەرزشدانان بە ئازادی و ئازادی ئەویدیكە شادیبەخش و دڵخۆشكەرە.. واتە كاتێك دوو شوناس پێكەوە كۆدەبنەوە، یەكتری تەواودەكەن، چێژ و شادی بە یەك دەبەخشن. ئەگەرچی وەك (زیگمونت باومان) دەڵێت دەست بخەیتە سەر هەر بژاردەیەك، شتێك بەدەستدەهێنیت و شتێك لە دەستدەدەیت. هیچ ڕێگایەكی تر نییە. بەداخەوە ناتوانیت هەردووكیانت هەبێت. بۆیە خەڵك خۆی بە یەكلا نابێتەوە، ڕاڕا و دوودڵە. ئەگەرچی هەمیشە چانسی ژیانێكی تر هەیە.

ئەفسانەی ئارەزوو و ئەفسانەی گەڕانەوە

لە ڕۆمانی (غەریب)ی (ئەلبیر كامۆ)دا پاڵەوانە زیندانیكراوەكەی دەڵێ: سەرەتای بەندیم سەخت بوو، بەڵام هەوڵمدا و بەسەریدا تێپەڕیم.. من لە زینداندا بە ئارەزووی ئازار دەچووم، ئەوەش شتێكی ئاسایی بوو. هێشتا گەنج بووم، تەنیا بیرم لە (مەری) نەدەكردەوە، بەڵكوو بیرم لە هەموو ژنێك دەكردەوە… بیرم لە هەموو ژنێك دەكردەوە… لە هەموو ئەوانەی كە لە ژیانمدا ناسیبووم… لە ڕێگای ئەفسانەی ئەو گەڕانەوەیەدا لە ئەفسانەی ئارەزوو و ئارەزووی ئەفسانە دەگەین. تێدەگەین، كە ئارەزوو و ئەشكەنجە لێكدوور نیین، بۆیە بیركردنەوە لە مێینە و ئارەزووكردنیان لەناو زینداندا، واتە بەدیهێنانی ئارەزووەكانم، كە خەونی ئارەزووی ئەویدیكە ڕەنگ دەكات. بەڵام ئایا زیندانیكردن كاریگەری نەرێنی لەسەر بینینی خەونەكانی من نییە، بە تێركردنی خەونی ئەو ئارەزووانەی كە پێشتریش لە دەرەوەی ژووری ڕەشدا هەر خەون بوون، ئایا لە زینداندا خەونی ئارەزوو ئەفسانە نییە؟

(ئەلبیر کامۆ) لە رۆمانی (غەریب)دا هەوڵدەدات دەست بۆ خەونی ئەو پرسیارە سەرەکی و لاوەکییانە بەرێت و بەڵێ کەسایەتی زیندانیکراو گوزارشت لە دیاردەیەکی نەرێنی دەکات، بەدیوەکەی دیکەش ئەوە دەخاتە روو، کە ئارەزووە بەدینەهاتووەکان بەبێ ئازادی مەیسەر نابێت، بەڵام خۆ ئارەزوو چ لە ناوەوە بێ یان لە دەرەوە هەڵگری هیچ فۆڕمێك نییە.. ئایا ئەوانەی ئازاد نیین فۆڕمییان هەیە؟ بێگومان خەونی بۆ فۆڕمبوونیش بۆ خۆی پرسیارە، بەخۆی ئەفسانەیەکە و مێژووی سەرکوتکردن لەناو کەسایەتی (کاراکتەری) رۆمانی غەریبدا دەینووسێتەوە!

کەواتە ئەفسانەی ئارەزووکردن.. ئەفسانەی هەموو ئەو خەونانەیە، ئەفسانەی هەموو ئەو فۆڕم و بێ فۆڕمانەیە، کە لە ئەفسانەی گەڕانەوەی (غەریب)دا رەنگیداتەوە. بۆ نموونە (ئەمڕۆ دایکم مرد) هەر بێ فۆڕمی نییە، خەیاڵی نامێژوویشە! (غەریب) بە خەیاڵی نامێژووییەوە دەناسرێتەوە. هەر لە سەرەتاوە دەبینین لە رۆمانی (سوور و ڕەش)ی (ستاندال)دا مەودای نێوان پاڵەوان و نێوەندگیرەکەی کەمتر نییە، لە هاوتاکەی لە ڕۆمانی مادام بۆڤاریدا.. بەڵام (ئەمڕۆ دایکم مرد) وەك دەستپێکی رۆمانی غەریب ئەم مەودایە تێدەپەڕێنێ و ئیرادەی ئازادی دەچەسپێنێ، ئەوەش ئەوەیە، کە لە بنەڕەتدا جیهانی سەربەخۆ لەو جیهانانە جیا دەکاتەوە، کە لە سەرەوە باسمان کرد. لە هەردوو باردا ئەفسانەکانی گەڕانەوە، ئەو خەونە زۆر کۆن و نوێیانەن کە بەڵگە بە سەلماندیان لەبەر دەستدا نییە، تەنها بەڵگەیەك کە هەبێت، ئەوەیە، کە لەسەر ئەفسانەی ئارەزووە چەپێنراوەکانی مرۆڤ درێژ دەبنەوە. چونکە ئەفسانەکانی ئارەزوو، ئارەزوو ئەو خەونانەن، کە ئەگەرچی چەپێنراون، بەڵام ڕەگەز و پێکهاتەکانیان شاراوە نیین، لەبەر هەندێ هەرچەنیان لێکبدەینەوە لە سنووری مرۆڤ و دەروونی مرۆڤ دەرناچن. لە بنەڕەتدا ئارەزووی گەڕانەوە بۆ ڕاڤەکردنی جیهان، یان وەك بەرپەرچدانەوەی مرۆڤی سەرەتایی لە بەرانبەر هێزە سرووشتییە ناسراو و نەناسراوەکاندا داڕێژراون، بۆیە بەردەوام زاراوەی ئەفسانەی ئارەزوو تێکەڵ زاراوەی ئەفسانەی گەڕانەوە و ئاوێتەی ئەمڕۆ و دوێنێ دەبێت.

بە شێوەیەکی گشتی لەو نووسینەدا دەمەوێ لە ڕێگای (رۆلان بارت- أسطوريات، ترجمة د. قاسم مقداد، وصدرت عام 2012 عن دار التكوين،)ەوە خەسڵەتی مێژوویبوون لە ئەفسانەی گەڕانەوە و ئارەزووی گەڕانەوە بکەمەوە! ئەگەرچی مێژووی گەڕانەوە لە ئوستوورە نزیکە..

بە مانایەکی دیکە دەمەوێ بە ئەفسانەی ئارەزووی گەڕانەوە هانا بۆ

لێکدانەوە جیاوازەکانی بارت بەرم. چونکە ڕۆلان بارت وەك ئەنترۆپۆلیستەکان لە ئەفسانە ناکۆڵێتەوە، بەڵکوو وەك ڕەخنەگرێکی مۆدێرنی ئەدەبی قسە لە جۆرێکی دیکەی ئوستوورە دەکات، ئەویش ئوستوورەی سەردەمە! ئوستوورەی سەردەم لە ڕێگای ئارەزووی گوتارەوە، ڕابردوو و ئێستا و داهاتوو بەیەکەوە دەبەستێتەوە. لە (ئوستوورەی ئەمڕۆ)دا بارت پێناسەیەک، یان وردتر کەمێک پێناسە، بۆ ئەفسانە دەخاتە ڕوو و دەڵێ ئوستوورە سیستەمێکی پەیوەندییە، نامە و فۆڕمێکە لە مانادا، هەموو فۆرمێکیش ملکەچی بەکارهێنانی بۆ کۆمەڵ و ملکەچی خواستەکانی گوتارێکە کە دەگۆڕێت بۆ ئەفسانە، وەك شێوەی قسەکردن، نووسین، وێنە، پڕوپاگەندە، وەرزش، چالاکییە کولتووری یان کۆمەڵایەتییەکان… کەواتە ئەفسانە لای بارت نە چەمکە، نە بیرۆکەیە و نە شتێکە.. بەو مانایەش ڕۆلان بارت ئەو کەسەیە کە ئەفسانە زیندوو دەکاتەوە و ئەو کەسەیە کە ئەفسانە دەکوژێت.
ئەفسانە قسەکردنە. بەڵام هیچ قسەکردنێك نییە، لە مێشکماندا یەکسەر پێکدادان لەگەڵ سێگۆشەی ئارەزوو درووست نەکات، هیچ ئوستوورەیەك نییە، دژایەتییەك لە پرۆسە و ڕێکخستنەوەی گرامەر درووست نەکات. ئەفسانە لە پێناسەی (بارت)دا ئەو ڕێگایەیە (بۆ نموونە کە نامە خۆی پێدەگەیەنێت) کەواتە بەرهەمی (قسەکردن – الکلام)ە، نەوەک زمان (اللغة).. هەمیشە ئەوەی دەگوترێت شتێک دەشارێتەوە، بەڵام چۆنیەتی گوتنی ئەوەی دەگوترێت گرنگە، نەك شێوانەکەی.. لە ڕاستیدا ئەفسانە نە درۆیە، نە دانپێدانان، بەڵکو ئارەزووی گۆڕانەوەیە.

هەولێر 9/2/2025

بۆچی خوێندەواریی میدیایی-2- ئاراس سەعید

بەشی دووەم

شاردنەوە لە نواندنەوەدا

” میدیا بەنواندن و پەخشکردنی هەندێک شت، هەندێک شتی دیکە دەشارێتەوە “

پێیەر بۆردیۆ
PIERRE BOURDIEU; On Television

یەکێک لە تواناکانی میدیا تەکنیکی شاردنەوەیە. میدیا لە ڕێگەی پیشاندانی واقیعێکەوە، واقیکێکی گەورەتر دەشارێتەوە. یان بەجۆرێک فاکتەکان دەنوێنێتەوە کە لە بنەمادا وەک ئەوەی هەیە پیشان نەدرێن، یاخوود گۆڕابن بە شتی بێمانا و داڕشتنەوە و نواندنەوەیان لەناوەڕۆک و مانایی ڕاستەقینەی فاکتەکان بەتاڵکرابنەوە.
پاتریک شامپاین، فەیلەسووف و سۆسیۆلۆگی فەڕەنسی لە کتێبی (la misère du monde /هەژاری جیهان) فرە قەشەنگ ئەم پرسەی ڕوونکردووەتە و باسی لە چۆنێتی نواندنەوەی فاکتەکان لە میدیادا کردووە و ئەوەی خستووەتەڕوو، کە چۆن ژۆرنالیستەکان بەپێی لۆژیکی ناوەکیی کارەکانیان و بەلۆژیکی پیشە، ئایدۆلۆژیا، دنیابینی، لەکاتی ڕووماڵکردنی بابەتەکاندا تەنیا لایەنێکی فاکتەکان هەڵدەبژێرن، لایەنێک کە لەگەڵ تێگەیشتنی خۆیاندا بگونجێت.
لای شامپاین، ژۆرنالیستەکان بونیادێکی نادیاری تێگەیشتن ڕێک دەخەن کە دیاری دەکات چی ببینرێت و چی نەبینرێت.
ژۆرنالیستەکان چاویلکەی تایبەت بەخۆیان پێیە کە هەندێک دیمەنی پێ دەبینن و هەندێک دیمەن دەشارێتەوە…چاویلکەیەک بەو شێوەیەی خۆیان دەیانەوێت دەبینێت و ڕووماڵ دەکات.
شامپاین بەنموونەی مانگرتنی قوتابیانی دواناوەندی فەڕەنسا (ساڵی 1986) ئەمە ڕووندەکاتەوە. لەم نموونەیەدا دەبینین ژۆرنالیستەکان تەماحیان لە دووبارە بوونەوەی 1968ـێکی نوێیە. دەیانەوێت بەحەز و خواستە نۆستێکییەکانیان واقێکی نوێ بەرهەمبهێنن، واقعێکی کارەستبار و پڕ لە تووندووتیژی. ئەوان خەیاڵیان لە نواندنەوەی 1968وە نایانەوێت لە دەستی بدەن، بەڵام مانگرتنەکە لە بنەمادا مانگرتنی کۆمەڵێک مێردمنداڵبوو کە ئەلف و بێی سیاسییان نەخوێندبوو. کۆمەڵێک منداڵ کە خۆیان نەیاندەزانی چیان دەوێت و دەیانەوێت چی بڵێن؟ لەم چرکەساتەدا ژۆرنالیستەکان وتەبێژەکانیان هاندەدا، بەپیریپیانەوە دەچوون و ئەمانیش شتەکەیان لە بەڕاست دەگێڕا.
لەم نموونەیەدا شامپاین دەیەوێت پێمان بڵێت؛ ئەوەی ژۆرنالیستەکان پیشانیان دەدا و ئەوەی تەلەفیزیۆنەکان دەیان نواندەوە واقیع نەبوو، لە بنەمادا نە خۆپیشاندانێکی سیاسی ڕوویدا، نە مێرمنداڵەکان سیاسیی بوون، ئەوەی هەبوو خۆپیشاندانی کۆمەڵێک خوێندکاری مێردمنداڵبوو کە خۆیان نەیاندەزانی چییان دەوێت.لێرەدا میدیا خۆی واقیع بەرهەم دەهێنێت و ئەو واقیعەی پێ دەشارێتەوە کە

خۆی حەزی لێ ناکات.
ڕەنگە زۆرێکمان بینەری فیلمی (Ace in the Hole 1951) کە بە کەرن□قا□□ گەورەکە ناسراوە، فیلمێکی تەنزئامێزی ئەمریکییە لە ساڵی 1951 لەلایەن (بیلی وایڵدەر)ەوە دەرهێنراوە. لە فیلمەکەدا کیرک دۆگلاس وەک ژۆرنالیستێک ڕۆڵی سەرەکی دەگێڕێت، کاتێک (ل□ی□) بەهۆی بومەلەرزەیەکەوە لە نێوان شاخەکەدا گیر دەخوات ژۆرنالیستەکان بەمەبەستی ڕووم□کردن و گواستنەوەی زانیاری ڕوودەکەنە شوێنی □وداوەکە، بەڵام ناتوانرێت لە بن شاخەکەدا دەربهێندرێت.
دوای پێنج ڕۆژ چاوەڕوانی (چاک تاتوم) بۆ ئەوەی یەکەم کەس ب□تە خاوەنی ئەو هەوا□□، (ل□ی□) دەکوژێت و دەچێتە سەر شاخەکە و هەواڵی مردنی ڕادەگەیەنێت. بەڵام لە ڕاستیدا ل□ی□ نەمردووە، بەڵکوو چاک تاتوم خۆی کوشتوویەتی… ئەمە توانایی ڕەهایی ژۆرنالیزمە، بەجۆرێک دەتوانێت خۆی ب□تە کەرەستەی خولقاندنی حەقیقەت. ئەگەر حەقیقەتێکیش بوونی هەبێت، دەتوانێت بیکوژێت و حەقیقەتێکی دیکە بنوێنێتەوە.
خۆ ئەگەر میدیا فاکتێکیش بڵاوبکاتەوە، پێویستە بە دەرگاوانی میدیادا تێپەڕێت. هەموو میدیایەک دەرگاوانی هەیە و هەموو فاکتێک بە دەرگاواندا تێدەپەڕێت. وەک ئەوەی نووسەری ئەمریکی (کیرت ل□ی□ن) دەڵێت:" هەر فاکتێک پێش ئەوەی لە میدیاوە بگاتە وەرگر بەچەند دەرگایەکدا تێدەپەڕێت، لەوێدا بڕیار لەوە دەدرێت چی پێدا دەربازبێت یان چی لێبقرتێنرێت، یان چۆن بنوێنرێتەوە."هەندێکجار ئەو زانیاریانەی لە دەرگاکەدا دەچنەژوورەوە گەلێ کەمترن لەو زانیاریانەی که لێوەی دێتە دەرەوە و دەنوێنرێتەوە.
ماوی□تی…

نەورۆز.. برایم فەڕشی

نەورۆز وەک سەرەتای دەستپێکردنی بەهار و ساڵی نوێ، کۆنترین جەژنی ناسراوی مر□قایەتییە کە جێگای لە ناو ئەفسانە و مێژوو، فەرهەنگ و سیاسەت، بە تایبەت بۆ کورد بۆتەوە. لایەنی سروشتی، بەرهەمهێنان، کار و پیشە گرێدراو لە گەڵ ژیانی مر□ق، ئ□م جێژنە دەکاتە کۆنترین جێژن، لە بەر ئەوەی بەهار وەرزی سەرهەڵدانەوە، بۆژانەوەی زەوی و

فراوانی بژیوی ژیانی مرۆڤ و تازەبوونەوەی سروشتە. مەزۆپۆتامیا (ناوچەمان) واتە سەرزەمینی نێوان دیجلە و فورات هەتا ناوچەکانی ڕیزە چیای زاگرۆس، ناوەندی سەرەتای کشت و کاڵ و نیشتەجێبوونی مرۆڤ لە پاش ڕەوی گەورەی مرۆڤ لە ئافریقاوە بووە. ئەمەش بە پێی نوێترین زانیارییەکان و لێکۆڵینەوە، سەزدە هەزار ساڵ پێش ڕووی داوە و دروستکردنی گوند و شار و پێکهاتنی کۆمەڵگای لێکەوتەوە، کە کانگای فەرهەنگ و دابونەریت و جەژنەکان بووە. دواتر لێرەوە ڕەوی تر بەرەو ئورووپا وشوێنیتر ڕووی داوە.

ئەمەش ئەوە ڕوونە کە شارستانیەت لێرەوە سەری هەڵداوە. ئەفسانە، ئایین، پێکەوەبوون، ڕێوڕەسم و دابونوریت، فەرهەنگ، زمان بەرهەمی ژیانی گرووپی و کۆمەڵایەتی و کشت وکاڵ و کار بووە و بێژمار بۆنە و ڕێوڕەسمیان لێکەوتەتەوە.

نەورۆز جەژنێکی گرێدراو لە گەڵ زاوزێی سروشت و بەرهەمی سروشت و مرۆڤە. جەژنێکی دوور لە خەیاڵی ئایینی و ئەفسانەیی، هەرچەند گرێدراوەتەوە بە ئەفسانە و میتولۆگی و داستانی جەمشیدی پارس و کاوەی ئاسنگەری کوردی لێکەوتەتەوە.

بەگوومان توخم و ڕێوڕەسمی میترایی لە نەورۆزدا دەبیندرێ کە خۆی لە جولە و هەڵپەڕکە و دەستگرتن و بازنەیی گەلاندا دەبینێتەوە، کە لە هەموو چەشنەکانی هەڵپەڕکەی کوردیدا هەیە و لە ڕێوڕەسمی نەورۆزشدا خۆی دەبینێتەوە. ئەوەش بەو مانایە نییە کە میللەتانی مەزۆپۆتامیا و زاگرۆس کە ئەمڕۆ لە ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئورووپا دەژین، خۆیان لەم جەژنە سروشتییەدا نەدیتبێتەوە و تێگەیشتنی کۆن و نوێی خۆیان تێکەڵ نەکرد بێ.

نەورۆز کە خۆی لە سەرەتای بەهاردا دەبینێتەوە، ئێستاش بە چەشنی جیاواز لە وڵاتانی باڵکان هەتا هیندوستان دەبیندرێ. دەبێ ئەوەش بگوترێ بەر لە بڵاوبوونەوەی ئایینی عیسایی ئایینی زاڵ ئایینی میترایی لە ئورووپا بووە و کاریگەریی لە سەر تێگەیشتن و کەلتووری ئورووپا هەبووە و سەمبول و نیشانەکانی ئەم فەرهەنگە کۆنە کە لە مەزۆپۆتامیا و زاگرۆسەوە سەری هەڵداوە و لە ناو میللەتانی تردا پەرەی ساندووە، کە لە نەورۆزدا خۆی دەبینێتەوە.

یۆنسکۆ ساڵی ١٩٨٨ نەورۆزی وەک فەرهەنگی ئینسانی و جەژنی کوردەکان پێناسە کرد و دواتر لە ساڵی ٢٠٠٩ بە ڕەسمی وەک جەژنێکی ناو میللەتان ناساندی، کە دەبێ وەک فەرهەنگی مرۆڤایەتی بپارێزرێ.

یەنسکۆ لە لاپەڕەی خۆیدا دەنووسێ:" نەورۆز کە لایەنی ڕێوڕەسم، دابونەریت، فەرهەنگ، لایەنی گۆڕینی جلوبەرگ، تازەبوونەوە و خواردنی تایبەت و دەست و بنەماڵە لە یەک نزیککردنەوە و دیاریی بەخشین بە یەکتر بە تایبەت بە منداڵانی، هەیە، جەژنەکە بە ئاشتی و ئاشتیخوازی." سەرجەم ئەو لایەنانەی یەنسکۆ باسی لەوە کردوە لە جەژنی نەورۆزی کورداندا دەبیندرێ!

نەورۆز جگە لە تازەبوونەوەی ژینگە و زاوزێی سروشت و بەرهەمهێنان، ڕەمزی سەرکەوتنی ڕۆشنایی بە سەر تاریکیدا بووە، هەر بۆیە ئاور دەوری تێدا دەگێڕێ و هەڵپەڕین و مۆسیقا و کۆبوونەوەی بنەماڵە و خەڵک لە دەوری یەک و خواردنی سروشتی لە ئامێزی نەورۆزدا، دەبیندرێ. بۆ کورد ئەم جەژن و ئەم بۆنەیە ڕووی سیاسی و ئازادیی و ناسنامەیی پەیدا کردووە و لە هەموو جیهان بۆتە یەک لە ڕەمز و سەمبولەکانی ناسنامەی نەتەوەیی کوردەکان.
هەرچەند مێژووی نەورۆز بۆ سەردەمی ئەنتیک، حەوسەد هەتا هەزار ساڵ بەر لە زایین دەگەڕێندرێتەوە، بەڵام دەبێ گەلێک کۆنتر لە سەردەمی زەردەشت بێ، لە بەر ئەوەی تێگەیشتنی میترایی لە بوونی نەورۆزدا دەبیندرێ. ئاو و ڕووناکی و سرشتی میترایی لە ژیانی مرۆڤی کورددا بەردەوامە و تازەکردنەوەی ئاو لە بەرەبەیانی ڕۆژی نەورۆز، یەک لە ئەرکەکانی بنەماڵە کوردەکان بووە و لە زۆر شوێن بەردەوامە.
زیاتر لەوە، نەورۆز لە ناو کورد و نەتەوەکانی تر، لایەنی فەرهەنگی، هونەریی، کۆمەڵایەتی هەبووە و هەیە. ڕێوڕەسمەکانی بەر لە نەورۆز، ئێوارە و ڕۆژ و شەوی نەورۆز هەتا گەیشتنی سێزدەبەدەر، وەک کۆسەبەبێ، کۆسەگەردی، کۆسەی هەجیج، کۆسە گەلین و گەلێکی تر خۆ لە شانۆدا دەبیننەوە، کە هەمان شێوە و فۆڕمی هەیە کە لە یۆنان سەردەمی چێکردنی شانۆ باو بووە. کۆسە گەلین ڕێک هەمان داستانی مەڕ و مرۆڤە کە بۆتە سەرەتای شانۆی تراژێدی لە یۆنان.
میرمیرێن کە هەتا سەردەمی ڕەزاشا لە کوردستان باو بووە و بە پازدە ڕۆژ دەستەڵاتی شار و گوند دەکەوتە دەستی میری هەڵبژاردە و دەوری کۆمەڵایەتی، سیاسی، کولتووری و هونەریی نواندن لە چێشنی شانۆی تێدا دەبیندرێ، کە نزیکترین هونەر بە فەلسەفەیە، گرێدراوی نەورۆز و ئازادییە و جەژنە و پێگەی خەڵک تێیدا دەبیندرێ، کە لە سەردەمی ئەنتیک بە چەشنێک لە دێموکراسی ناسراوە و ئەم ڕۆژانە لە باسی دێموکراسی ئاماژە بەو چەشنە لە دێموکراسییەی مێزۆپۆتامیا دەکرێ، بە وێنە لە باسەکانی "ڕاینەر ماوسفێلد" پرۆفیسۆری بواری پسیکۆلۆگی!
فەلسەفەی بوونی نەورۆز و لایەنەکانی سروشتی، کۆمەڵایەتی، هونەریی،

فەرهەنگی، سیاسی هەڵدەگرێ زۆرتر باس بکرێ و باس کراوە کە لە ئەدەبیات و بازنەی ئاکادیمی ئورووپا بۆتە جێی باس، کە لەم کورتە باسەدا جێی نەبێتەوە.
ئاوڕدانەوە لە مێژوو، کەلتوور، ئەدەبیاتی زارەکی، هونەریی بەیت، حەیران، دەنگبێژیی، گێڕانەوە، زارگێڕانەوە، دابونەریت و سەدان و هەزاران گەمەی ناو کوردەواری، ئایینە هەمەجۆرەکانی ناو کورد، سەما و هەڵپەڕکێ و زمانی فرە دەوڵەمەند، جیهانێکی چەندان هەزار ساڵە دەردەخەن کە هەموویان هێشتا وەک نەورۆز خۆیان دەرنەخستووە.
ناسین و ناساندنی سەردەمێکی گرنگی مرۆقایەتی لە مێزۆپۆتامیا و زاگرۆس کە نۆرۆز تەنیا یەک وێنەیەتی، ئەرکە!
نەورۆزتان پیرۆز
برایم فەڕشی
ئاڵمان – کۆڵن
١٥/٢/٢٠٢٥

پەیکەری ئەنفال.. شوان کەمال

ئەنفال دانەیەکە لەو زامانەی میللەتی کورد کە هەرگیز سارێژ نابێت زۆرن نەهامەتییەکانی گەلی کورد لەدوای لۆزان و دابەشکردنی بەسەر ئەم چوار دەوڵەتە ئیتر کورد خێری لە بونی خۆی نەبینیوە،لایەنی سیاسی نامەوێت بچمە قوڵاوی باسەکە بۆ ئەوەی باسی کارە هونەرییەکەم بکەم.
ماوەیەکی زۆرە سەرقاڵم بە خەیاڵات و خەونی ئەوەی مۆنۆمینتێك یان پڕۆژەیەکی گەورە و مەزن دروست بکەم بۆ کارەساتەکانی کۆمەڵکوژی چەکی کیمیاوی و پڕۆسەی ئەنفال، بەداخەوە لەبەر هۆکاری نەبونی پارە و بودجە و خەمساردی لایەنی پەیوەندی دار لەلایەکی ترەوە نەبونی سیاسەتی کلتوری و لاوازی دامودەزگاکانی هونەر لەکوردستان نەمتوانیوە ئەم خەونەم بکەم ڕاستی.
بەڵام لە دروستکردنی هێڵکاری و سکێچات و پلان دانان نەوەستاوم زۆرێك لەو شتانەم کردۆتە پەیکەری بچوك و لە مەوادی باش وەك بڕۆنز و ئاسن و ئەلەمینیۆم دامەشتون،تا لە فەوتان دوربن و بۆ مێژو دوای خۆم بمێننەوە.
کاتی خۆی بە تەحدیدی ساڵی ٢٠١٣ لە هۆڵەندە و بەهۆی کەسێکەوە

بەناوی(دانا هەڵبجەیی)کە هاوڵاتی هۆڵەندیە پەیوەندی پێوەکردم وتی کاك شوان لە شاری دێنهاگ کە بە (لاهای) ناسراوە بەتەمان لەشوێنی دانانی پەیکەر بۆ قوربانیانی کۆمەڵکوژی چەکی قەدەغەکراو کە زۆرێك لە وڵاتان پەیکەریان داناوە پەیکەرێك دروست بکەن بەناوی کوردەوە منیش لە شارەوانی باسی تۆم بۆکردون کە لە ئەلەمانیا کاری زۆرت کردوە بۆ شوێنە گشتیەکان و ئەو پەیکەرەی عومەری خاوەریان بینیوە زۆریان پێ جوانبوە کە بەشێوەیەکی تەعبیری سوریالی دروستمکردوە.

ماوەیەکی زۆر سەرقاڵی ئەوەبوم هیلاکی کردم بەڵام بەداخەوە لەکاتی ئەوەی کە پەیوەندیان کردبو بە وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالی لای خۆمان ئەوکات مامۆستا(ئارام)ێك وەزیر بوە دیارە لە ڕوانگەی حیزبیەوە سەیری کارەکەی کردبو وتبوی ئێمە پەیکەرسازی خۆمان هەیە،ئیتر درێژەی پێ نەیەم کارەکەیان دروستکرد بەشێوەیەکی لاواز و ناشرین دوایش وتیان لێپرساونی حکومەتی عێراقی پەردەیان لەسەر لابردبو.

لەو ساڵانەی پێشو لە سەفەرێکما بۆ کوردستان لە شاری سلێمانی خەریکی ئەو پەیکەرەی مامۆستا شێرکۆ بێکەس بوم لە پارکی ئازادی لەسەر ئارامگەکەی،ئیتر پەیوەندیان پێوەکردم دەزگایەکی ئەلەمانی کە زیاتر کار بۆ قوربانیانی ئەنفال ئەکەن لە ناوچەی گەرمیان..وتیان حەزەکەین پەیکەرێکمان بۆ دروست بکەی لەناو پڕۆژەی مۆنۆمینتی ئەنفال.

کاری زۆرم بۆکردوە لەگەڵ قوربانیانی ئەنفال لە گەرمیان کۆبونەوەشمانکردوە گرێبەستمان نوسیوە بەڵام بەداخەوە لەو کاتەوە لەبەر نەبونی بودجی□ □□پ□ژ□کە وەستاوە.

لەم ماوەیە بیرم لەوە کردەوە کە هەوڵ بەم پەیکەرێك لە شێوەی مەدالیا لە بڕۆنز دروست بکەم،دوایی بیرم کردەوە مەدالیا پێویستی ب□ ب□□اوکردنەوە هەیە،بۆ ئەمەش بە شێوەی فەرمی تا زیاتر گرنگ بێت و ب□□وبێتەوە بدرێنە میوان و کەسانی بیانی کەسەردانی کوردستان ئەکەن وتم لەسەرۆکی حکومەت و دامودەزگا تەشریفاتیەکان باشترم دەستنا کەوێت.

بۆ ئەم شتانەش من کەسێکی زۆر خراپم،ناتوانم تەکلیف و داخوازی بکەم بەتایبەتی بۆ با□□اوکردنەوەی کارەکانم،بەڵام ماوەیك لەمەو بەر وەت□ب□□ژی حکومەت خۆی پەیوەندی پێوەکردم وتی کاك شوان حەزەکەین کارو پرۆژوی هونەریت هەبێت و بۆ شارەکانی کوردستان لەگەڵ بەێز سەرۆکی حکومەتیش باسمانکردوە بەڕێزیان ڕەزامەند بوە و پێخۆشبوە لەکاتێکا خۆشیان کاری هونەری ئەکان و حەزیان بە بوژاندنەوەی فەرگەنگی کوردەواریە.

دو مەدالیای بڕۆنزیم دروستکردوە دانەیەکیان هاتوم بەندیخانەی

نوگرەسەلمان لە خواری عێراقم کردوە بە سیمبولێك بۆ نەهامەتی و ئازارو ئەشکەنجەی قوربانیانی ئەنفال،خۆی مەدالیا دوو دیوە لە دیوەکیان بەندیخانەکەم دروستکردوە لەو دیوشی بە زمانی ئینگلیزی باسێکی پڕۆسەی ئەنفالم کردوە.
مەدالیاکەی تریان هاتوم کارێکی قوڵی یان گڵێنەیی سۆمەریەکان بەناوی(نەخشەی ئەستێرەکان)لە بڕۆنز دروستمکردەتەوە دوایی لەگەڵ نوسینە مێخەکان نوسینی کوردی ئینگلیزیم داناوە باسی ئەنفالم کردوە.
وەك تەعبیرێك لەوەی لەگەڵ ئەو شارستانیەتە مەزنەی میتەپۆتامیا و ئەم نەخشە گرنگەی لە مۆزەخانەی لۆڤەر لە پاریس دانراوە ئەم نەهامەتیەش بەسەر میلەتی کوردا هاتوە.
بە زانیاری زۆربەی ئاسەوارە گڵینیە گرنگەکان لە خواری عێراق دۆزراونەتەوە کە نوگرەسەلمانی لەیە.
دوایی سەیرمکرد ئەگەر رەمزێکی تری ئەو بیابان و وشکانیەی بۆ زیاد بکەمە لەوانەیە کارەکەم تەعبیری زیاتر بێت و لەلایەنی هونەری و فۆرمی کارەکەش بایەخی باشترو جوانتر بێت،ئیتر هاتم مارومەلکەیەك یان خشۆکێکی بیابانم بۆ دروستکرد کە وەك تەعبیرێك کاتی گۆڕی بەکۆمەڵ و ئەشکەنجە و ئازاری قوربانیانی ئەنفال ئەم ئاژەڵە خشۆکە ئاگادار بوبێت وەك شایەتێك.
لە مەکتەبی سەرۆك و وتەبێژی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە ڕایانسپاردوم کە بیرۆکەکە جوان و جێی پێزانین و بەرزڕاگرتنە وتیان کاتێك کە سەردانی کوردستانت کردوە حەزەکەین لەنزیکەوە باسی پڕۆژەکان بکەین.
لەبەر ئەوەی لێرە لە ئەوروپا بەتایبەتی لە مەملەکتی سوید و وڵاتی ئەلەمانیا خەریکی کارو پڕۆژوی هونەریم و گرێبەستم لەگەڵیان هەیە،سەفەرکردن و هاتنەوە بۆ نیشتمان کەمێك ئاسان نیە بۆم.
بەهیوای ئەوەی لەداهاتویەکی نزیك بتوانم سەردانی کوردستان بکەم و کاری جوان و پڕۆژەی مەزن بۆ ئەنفال و قوربانیانی چەکی قەدەغەکرو دروست بکەم.

NUGRA SALMAN PRISON - IRAQ
ANFAL
1988
google.schwankamal.com

ANFAL 1988

ڕۆشنبیر و خیانەت.. نەوزاد بەندی

ڤلادیمێر لینین ئەڵێ : (ڕۆشنبیرەکان بە تواناترین کەسن بۆ خیانەتکردن، چونکە بەتواناترین کەسن له پاساوهێنانەوەدا)
لێرەدا پرسیارێک سەرهەڵدەدات ، ئایا ڕۆشنبیرەکان خیانەت ئەکەن ؟
لە ڕاستیدا ئەو دوو وشەیە یەکناگرنەوە، ڕۆشنبیر و خیانەت، واتا هەر کاتێ ڕۆشنبیر یان هەر توێژێکی تری کۆمەڵگا خیانەتی کرد، سیفەتی ڕۆشنبیر یان هەر سیفەتێکی تری لێ جیا دەبێتەوە و پێی دەووترێت خائین …
بەیە کاتێ لە وینستۆن چەرچڵ ئەپرسن : (ئەگەر تەنها 10 فیشەکت پێ بمێنێ لە مەیدانی جەنگدا ، چۆن بەکاریان ئەهێنی ؟)
چەرچڵ یەکسەر ئەڵێ : (نۆ دانەیان ئەنێم بە ناوچاوی خائینەکانەوە..)
لێرەدا ئەو (خائینانە) ی چەرچڵ باسیان لێوە دەکا، نازانین لە ڕۆشنبیرەکانن، یان نەخوێندەوار یاخود مامۆستا و ئەندازیار و فەرمانبەرن چونکە کاتێ خیانەت دەتەگرێ، ئەبێتە تاکە ناونیشان و تاکە نازناوی کەسەکان وەک بەڵێی مرۆڤ کە خائین بوو، بۆ چی ئەچێ ئەگەر هەر پلە و پۆستێکی ئایدیۆلۆژیی و زانستیی و سیاسیی و کۆمەڵایەتیی هەبێت ؟ ڕێک وەک گۆشتێک کە بۆگەن ئەکات، ئەووترێ گۆشتە بۆگەنەکە، ئیتر هیچ گرنگ نییە ئەگەر گۆشتی بەرخ بێ، ئاسک بێ یان حوشتر ، چونکە بە بۆگەنبوونەکەی ، هەموو سیفەتەکانی تری نرخ و گرنگییەکیان نامێنێ . چۆن کاتێ مرۆڤ گیانی دەردەچێ، ئیدی هەموو ناو و نازناوێک وون دەکات و پێی دەووترێ تەرم واتا جەنازە، چونکە ئەو کەسە بە هۆی گیانەکەیەوە خاوەنی ناو و نازناوەکان بوو، بە جیابونەوەی لە گیان، ئەبێتە تەنها لاشەیەک، لە تەرم زیاتر هیچ هەڵناگرێ و لە شیبوونەوە و ڕزین زیاتر شتێکی تر چاوەڕوانی ناکات .
بە هەمان شێوە کاتێک موسوڵمانێک لە ژێر پەردەی موسوڵمانەتیدا کاری دز بە ئایین ئەنجام دەدات، ئەمجارە تەنانەت نازناوی کافریشی دەست ناکەوێت، بەڵکو لە کافر خراپتر، پێی دەووترێ مونافیق واتا دوو ڕوو، ئەم دووڕووانە لە بنکی ئاگری دۆزەخدا سزا دەدرێن، لەبەرئەوەی ئەمانە تەنها بە دژایەتیکردنی خواوە نەوەستاون ، بەڵکو هاتوون بە ڕوخسارێکی ئاینییەوە دژایەتی خوا و یاسا و داب و نەریتەکانی خوایان کردووە . لەم حاڵەتەدا، ڕێک وەک ئەو

ڕۆشنبیرانەی کە لینین ئاماژەی پێکردوون، ئەبنە هۆی سێ جۆر تاوانی گەورە، یەکێکیان شکاندنی یاسا و سنوورەکانی خوایه، دووەمیشیان بەکارهێنانی مۆڕفۆلۆجی ئاینییە بۆ فریودانی کۆمەڵگا و ئاسانکاریی بۆ بەجێگەیاندنی تاوانەکانیان، سێیەمیش سووککردنی ئاینی خوایە لە پێش چاوی خەڵکەکە، ئەها فڵان دیندار چ دز و حەرامزادەیەک دەرچوو .. ئەها فڵان مامۆستای مینبەر بوو بە پیاوی فڵان حیزبی دژەدین و دژە مر□ق، ئ□ها فڵانە خواناس کەوتۆتە فریودانی کچۆڵە و بێوەژنان، بە هەمان شێوە ئەو ڕۆشنبیرانەی خیانەت ئەکەن گەلێک ترسناکترن لەوانەی بە نەزانینەوە یان لە نەخوێندەواریی و لە بێکاریی و لە ترس و لە لاوازیی و کاڵفامییاندا لە خیانەتەوە گلاون، چونکە کاتێ ڕۆشنبیر خیانەت ئەکات ئیتر کار□ی □□شنبیریی ئەبێتە جێگای گومان، وەک ئەو کانیاوە سازگارەی زێرابی تێکەڵاو ئەبێ، وەک ئەو ئاسمانە شینەی دوکەڵی لێڵی ئەکا، لەبەرئەوە هەرچەند پاساوی بەهێز و گونجاو بێنێتەوە بۆ خیانەتەکەی، تازە ئەو سێ گورزی کوشندەی لە کۆمەڵگا وەشاندووە، یەکەمیان سفرکردنەوەی هەموو بەرهەمەڕۆشنبیرییەکانی خۆیەتی کە ساڵەهای ساڵ خۆی و کۆمەڵگای پێوە سەرقاڵ کردبوو، دووەمیان خراپ بەکارهێنانی پێگەی ڕۆشنبیریی بۆ خواست و ئارەزووە تایبەتییەکانی خۆی، وەک سەرۆکی هەندێ دەزگای ز□ بەلاحی ڕۆشنبیریی کە گلابوون بە چەندەها کەیسی ئەخلاقیی و فریودانی کچۆڵە هەرزەکارەکان به ناوی ئەدەب و هونەرەوە و لادانیان لە ڕاستە ڕێی ڕەوشت و ئابڕوو .
سێیەم، بریتییە لە شکاندنی تێرمی ڕۆشنبیر و ڕۆشنبیریی لەناو کۆمەڵگادا ، ئەوەیش شکاندنی کتێب و سووککردنی کتێبخانە و خوێندنەوە و چاپ و بڵاوکردنەوەی بە دوادا دێت بە جۆرێک کار□ی □□شنبیریی ئەگاتە ئاستێکی زور نزم وەک لای خۆمان کە هەر کەسێ ڕاست ئەبێتەوە قسەی سوک بە ڕۆشنبیریی و کتێب دەدات بە هۆی فڵانە شاعیر یان ڕۆژنامەنوس کە هەر ڕۆژەی پیاوی کەناڵێکی ڕاگەیاندنی دژە گەل و نەتەوەیە، تف دەکەن لە کتێبەکانی ئەنگ□لز و لینین کاتێ فڵان ڕۆشنبیری کۆمونیستی پێشکەش کردوون، ئێستایش بووەتە تاکە سەرمایەدار، کە وار و وێخی کۆمەڵگای قوت داوە و ئەوەی یەکسانیی و مافی کرێکار بێ، لە مەزهەبیدا نییە . دژایەتی کتێبەکانی خوا ئەکەن، چونکە ئەم ڕۆشنبیرە ئاینییە خۆپەرست و غەریزە پەرستانەی بنیات ناوە، کە لە کۆشکە حەرامەکانیانەوە بەسەر خەڵکدا ئەقیڕێنن و داوای خێر و بەخشندەیی و تەرکی دنیایان لێدەکەن.
هاو□ی□کی نووسەرم کاتی خۆی بە دڵسۆزییەوە کتێبی گیرفانی (دوا خۆشەویستی لە ژیانی دیست□یفسکیدا) ی وەرگێڕا بووە سەر زمانی کوردی و پێشکەشی پڕۆژەی کتێبی گیرفانی کردبوو، ووتی : کتێبەکەم

پەسەند کرا و چاپ و هەڵوەگێڕیی یەکەم و دووەم و سێیەمی بۆ کرا ، لە پێکدا بە ئەمری خاوەنی پڕۆژەی کتێبی گیرفان ڕاگیرا .. بۆچی ؟ کەس نەیزانی، تەنانەت ستافی چاپ و پەخشی دەزگاکە زۆر به داخ بوون بۆ ئەو ڕێگرییە ناقۆڵایەی ڕووبەڕووی ئەو کتێبە کرایەوە، ئەمە جۆرێکە لە خیانەتیی ڕۆشنبیرێکی بەیار بەدەست کاتێ میللەتێک لە جوانترین کتێبی گیرفان بێبەش دەکات .

هەر بۆیە بە ڕای من ئەبوو ڤلادیمیر لینین ، دەمێکی تریشی بۆ ووتەکەی زیاد بکردایە و بینووسیایە : (بەڵام ئەوە هیچ پاساوێکی خیانەت لە ڕۆشنبیرەکان ورەمگرن و یەکسەر بە خراپترین شێوە سزایان بدەن و بە نەفرەتیان بکەن)

ڕوونکردنەوە و بەرچاو ڕوونییەك بۆ خوێنەرانی دەنگەکان.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە بەر ئەوەی من بابەتەکانم تەنها لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکان بڵاو دەکەمەوە، دوای بڵاو بوونەوەیان لە بڵاوکراوەکان، ئەوکات بە شانازیی و پێزانینەوە بە هاوڕێ گەران عەبدوڵای خۆشەویست و ماڵپەڕی هەرە سەنگین و پڕ خوێنەری دەنگەکان دەنێرم، بۆیە هەر نووسەرێك، هاوڕێیەك، خوێنەرێك، دەیەوێت وەڵامی بابەتەکانی من بداتەوە، یا بابەتەکەی، یان ڕەخنە و سەرنجەکەی، لە هەمان ئەو گۆڤار و ڕۆژنامەیە بنووسێت، کە من وەك خوێنەرێك (نەك ڕەخنەگر و نووسەرێك) بابەتەکەم لە بڵاوکردەتەوە، چونکە من نووسەری نێو تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و پۆستی فەیسبووك و دنیای کۆمێنت نیم و دوورم لەو دنیایە. یەکێکیشم لە کەسە هەرە گۆشەگیرەکان، کە تەنانەت هاوڕێکانی خۆشم لە ڕواندز، لە بەر سەرقاڵییم بە خوێندنەوە نابینم، چ جای بگاتە ئەوەی سەرنووسەری بڵاوکراوەکان بناسم (کە بە شانازییەوە داوای بابەتم لێ دەکەن و لە گەورەیی خۆیانە) هەر کەسێکیش خۆی بە نووسەر بزانێت، دەبێ بای ئەوە ڕۆشنبیری هەبێت، کە

گۆقار و ڕۆژنامە، چەندین فلتەریان هەیە و سەرنووسەر و سکرتێری نووسین و ستافی نووسینیان هەیە و ئەوە نییە هەر بابەتێك وەك ئەوەی لە فەیسبووك یان ماڵپەڕێك بڵاو دەكرێتەوە بۆیان بنێردرێت، ئەوانیش بڵاویبكەنەوە. لەگەڵ خۆشەویستیم بۆ ئەوانەشی كە ڕقیان لێمە، چونكە دەزانم ئەوان لە پەسن و ستاییش ڕاهاتوون.

سەدیق سەعید ڕواندزی
شارۆچكەی ڕواندز _ 18/3/2025.

٣٧مین ساڵیادوو شیمیاییوارانوو شارە بێكەسەكەو هەڵەبجەی.. موختار كەریمی

ئیمشەو دیارەن دەردم كاریەن
هوناو جە زامم چوون سەیل جاریەن
ئیمشەو مەینەتان نە دەروون جەمەن
خەڵخانەی كەیفم پەڕ جە ماتەمەن

٠٠- پەرلەمانوو باشووروو كوردستانی دماو ٢٥ ساڵا هیشتا پرۆژەیاسایەوەش پەی بە ڕەسمی ئەشناسای ژێنۆسایدو/جێنۆسایدو هەڵەبجەی و ئەنفالی ئامادە نەكەردەن و پەسەو ژێنۆسایدی/جێنۆسایدی بە ڕەسمیش نەشناسان!!
٠٠ – پەرلەمانوو وەڵاتوو كانادای جە (١٦/٣/٢٠١٠) تاوانەو هەڵەبجە و ئەنفالیش پەسەو تاوانێ دژ بە ئانزانیەتی بە ڕەسمی ئەشناسا بەڵام نەک پەسەو تاوانەو ژێنۆسایدی كە كورد چەمەڕێاش بێ.
٠٠- دادگاو باڵاو تاوانكاری ئێراقی جە ڕۆ (١٧/١/٢٠١٠) و هەرپاسە پەرلەمانوو ئێراقی جە ڕۆ (١٧/٣/٢٠١١)، جە گلێرەو بیەی ئاسایی ژمارە (٤٤)یشەنە، بە بڕیاروو ژمارە (١٢)ی تاوانەو هەڵەبجە و ئەنفالیش پەسەو ژێنۆسایدی بە ڕەسمی ئەشناساینە، بەڵام تا ئیسە هیج وجارایوەش پەی ئی تاوانە دیاری نەكەردەن.
٠٠- ئەنجومەنوو پارێزگاو شاروو وینی ڕۆ ١٤و ٣ی ٢٠٢٣ی، شیمیاییوارانوو هەڵەبجەیش پەسەو جینۆسایدی بە ڕەسمی ئەشناسا و

داواش جە پەرلەمانی سەرانسەری ئا وەڵاتیە(ئەتریش/نەمسا) کەرد کە پەرلەمانیچ ئی تاوانە پیسەو ژێنۆسایدی بە ڕەسمی بشناسۆ.

شیمیاییوارانوو هەڵەبجەی بەگومان جە شێوەو بەکارئاردەی ئا چەکا کوشەندا ویروزوو کۆمەڵکوشیەکەو هیرۆشیماین کە پیسەو پەڵەوی سیاوی و پەی هەتاهەتـایـن بە تەوەڕەو بکەراو ئـی تـاوانە و هەرپاسـە بە تەوەڕەو زەمینە وەشکەراو ئی ژێنۆسایدیە مەنەوۆ.

جە بارەو پەشتیوانی گردلاینەو (لەشکەری، تەکنیکی، سیاسی، ماڵی و...) وەڵاتە وەرنیشتیەکا، بە تایبەت ئوروپا و ئەمریکا فرە نویسیان و وچیان و منیچ بەش بە حاڵوو وەم جە چن ساڵێ ویەردەنە و هەر پی بەنەوە بابەتە فرەم بە بەڕێگەوە نویستەنی و وەڵاوم کەردەنەوە.

بەڵام دیسان پەیوازەن بە بەردەوامی پەی نەوەی تازەی و ئایەندەی باسش کەرمێ و بە کورتیچ بە چەمەوە تەرشا پەرە وزمێ.

ئاڵمان، ئەمریکا، بەریتانیا، هولەند، فەرانسە، شۆرەوی جارانی و.... دەورەو سەرەکیشا بیەن جە یاردیدای ئێراقی پەی بەرهەمئاردەی چەکی شیمیایی، چ بە کەرەسەی خام و چ بە یاونای زانیاری تەکنیکی بە ڕژیمـوو بەعسـی. ڕۆکوزیـاو (مێـدیکۆ ئینتەرنەشنەڵ) جە گەڤـاروو (کوردسـتان ئەکتوئەـل)ی سـاڵێو ١٩٩٨ی نـامە 56 هەرمانگـای بەرهەمئاوەرە(شەریکە) ش وەڵا کەردەوە کە بە ساڵان و بە چەووپەی یاردیدەرە ڕژیموو سەدامی بیەنە پەی بەهەمئاردەی چەکی شیمیایی.

یە چا وەڵاتا کە بە ڕەشاو کەرەسەی شیمیاییش پەی دروس کەردەی ئا چەکە کوشەنـدا کیاسـت پەی ڕژیمە فاشیسـتەکەو سـەدام حسـەینی، حکوومەتوو ئا وەختەو ئاڵمانی بە. بە پاو ئا بەڵگا کە ئینای وەروو دەسینە زیاتەر جە 60%و ئا کەرەسە شیمیایا کە هەڵەبجەشا پەنە خنیکیا جە لاو شەریکە ئاڵمانیەکاوە و بە ئیجازەو دەوڵەتوو ئاڵمانی ورەشیـاینە بە ڕژیمـوو بەعسـی فاشیسـتی. چـی مـامەڵە چەپەڵە و جەنایەتکارانەنە زیـاتەر جە هەشتـا(80) کارگـای بەهەم ئـاوەرە (شەریکە) ئاڵمانیە بە بەڵگەوە بەشدارە بیەنە.

گردوو ئا هەرمانگە بەرهەمئاوەرە (شەریکە) ئاڵمانیا وکەسایەتیەکا دیارەنە و پەی گردی ئەشناسیانە. بە پاو ئا زانیاریە باوەڕ پەنەکریایا کە چاپەمەنیە ئاڵمانیەکا وەڵاشا کەردەنەوە، نزیکەو 70% و ئا گازە ژاراوی و کوشەنداو ئێراقیە بە یارمەتی هەرمانگە ئاڵمانیەکا بەرهەم ئامەنە.

جە مانگەو ئووتی(ئاوگوستی) ساڵێو ١٩٩٧ی ٧ کەسە جە کاربەدەساو بەڕەو چا شەریکا جە چن شارێ ئاڵمانی قۆڵبەسە کریای و دریای بە دادگـای. دوە کەسـە چـا وەرپەرسـا کارمەنـدە ڕۆکوزیـاو سـەخوری ئاڵمانی(ب.ن.د.) بێنە. بەشەوە فرەو ئا کاربەدەسا بە بە سەزا و چن کەسەچشا بە سەزایوە فرە سووکە جە دادگانە زیایرە.

جە بارەو کوشەندەیی و خنیکنای خەیراو ئی چەکە مەترسیدارا جە زوانوو شاهەدحاڵاو هەڵەبجەیەو فرە وچیان و نویسیان. ئاسەوارە وێرانکەرە ئی چەکا دماو ٣٧ ساڵا هیشتا بە تەمامی نەسڕیاینەوە و جیامەکاو ئی کارەساتیە هیشتا بە دەردە جەراوجەرەکاو ئی گازاوە ناڵا.

دادگایی کەردەی بڕێو جە تاوانبارەکا

سەدام حوسەین و ڕژیمەکەش پەسەو تاوانباری سەرەکی:

دادگاو تایبەتوو ئێراقی سەدام حوسەینش بە تاوانەو ژێنۆسایدوو هەڵەبجەی تاوانبار و ئیعدام نەکەرد. سەرەڕاو ئانەیە کە داواکاری گردی دادگای ٥٠٠ بەڵگەی سەلمێنەری تاوانەکاو سەدامیش وەروو دەسینە بەنە، بەڵام سەدامش تەنیا بە هۆکاروو کۆمەڵکوشی دوجەیلی جە ساڵەو ١٩٨٢ ی جە سێدارە دا. دەمە ئا بەڵگانە و جە عانوو دادگایی کەردەکەینە بەڵگەو ئاشکرا بی کە دەزگاو هەواڵگەری لەشکەری ئێراقی جە ساڵەو ١٩٧٨ ی داواو مووڵەتیش جە سەدامی کەردەبە پەی بەکارئاردەی گازی سارینی و خەردەلی و چن گازیتەری دژ بە کوردەکا. سەدامیچ جوابش بە دەزگاو هەواڵگەری دابەوە کە لێیەک دەیدەوە و بزاندە ئایا هەڵەشەوی کتووپڕە پی چەکا کریە پەی سەروو کوردەکاو ئێرانیەکا. ئینە ماناش ئانەنە کە سەدام ساڵیە وەڵتەر پلانوو بەکار ئاردەی ئی چەکیشە وەروو دەسینە بیەن.

کورد بە گردی و جیامەنەکاو شیمیابارانوو هەڵەبجەی بە تایبەتی جە بەیاروو دادگاو تاوانبارەکاو ڕژیموو بەعسی کە سەدامش تەنیا بە بەنەو کۆمەڵکوشی دوجەیلی جە سێدارە دا، ناهەمەڵی بیە و ئی بەیارەشا بە ناهەقیەوی گەورە زانا وەرانوەروو ئا تاوانە گەورەوە کە وەرانوەروو کوردی و بە تایبەت هەڵەبجەیەکاوە ئەنجامە دریا.

دادگاو تایبەتوو تاوانباراو ئێراقی جە ئەوتوو درێژەو دادگایی کەردەکەینە تاوانەو هەڵەبجەیش سەرەتا پەسەو تاوانکاری وەرانوەروو ئانزانیەتی جە قەڵەم دا نەک پەسەو تاوانەو ژێنۆسایدی، (١٧/١/٢٠١٠) . حەسەن عەلی مەجید، ئەشناسیا بە عەلی کیمیایی کە بکەر و راسپاردەو سەدامیی بە پەی شیمیابارانوو هەڵەبجەی، سەرەتا نە بە بەنەو تاوانەو ژێنۆسایدی، بەڵکوو بە بەنەو تاوانەو دژ بە ئانزانیەتی بە تاوانکار ئەشناسیا و جە سێدارە دریا، (٢٥/١/٢٠١٠). تەنیا چەروو گوشارەوی فرەینە دادگا دماتەر چەمەوی دووبارەش وست سەروو بەیارەکەیشەرە و دماو ٣٤ ئەرە نیشتەتەری دادگاکە تاوانەو هەڵەبجەیش پیسەو تاوانەو ژێنۆسایدی بە ڕەسمی ئەشناسا و کەیسەکە یەکلا کریاوە، (٢٨/٢/٢٠١٠). دماتەر ئا پەتە کە عەلی کیمیاییش پەنە سێدارە دریا، ئاردەشاوە هەڵەبجە و جە مەنەمەنتوو قوربانیەکاو هەڵەبجەی نیاشارە.(٢٠١٢)

ه□رپا ج□ر□ ک□ و□□ت□ر ئیشار□م پ□ن□ ک□رد، پ□رل□مانوو باشووروو کوردستانی ک□ ج□ سا□□و ١٩٩٢و□ م□رزیا ن□ر□، دماو شش خول□ ه□رچنی□ی پ□رل□مانی تا ئیس□ هیچ پر□ژ□ یاسای□و□ش پ□ی ب□ ژ□ن□ساید ئ□شناسای تاوان□کاو ه□□□بج□ی و ئ□نفالی پ□س□ن□ ن□ک□رد□ن. ئین□ ه□م ئ□وپ□□وو ش□رم□زارین و ه□م فر□یچ یاگ□ گومان□ن□ ک□ ئی پ□رل□مان□ چی تا ئیس□ پی ئ□رکیش□ ه□رن□ست□ن؟
ئی هورزوک□وت□ گوماناوی□و پ□رل□مانی گاریگ□ری فر□ ن□ر□نیش س□روو زام□ار□کا و جیام□ن□کاو ئی ژ□ن□سایدی□ نیان□ر□. جا و□خت□و پ□رل□مانوو کوردی ویش ئین□ ه□رزو ک□وتش ب□ و و□ش ج□ خاو□نداری□تی ئی ک□یسی□ دز□و□، ئیتر ئا خ□□ک□ قوربانیکریا و ب□ک□س□ پ□نا پ□ی ک□ ب□ر□؟

ج□ لای□ ت□ریچ□و گاریگ□ری ن□ر□نی ئی و□دزی□ی□و حکووم□توو ه□ر□می ب□ و□ش و پ□رل□مانش□و س□روو ئا □□کوزیا میاد□و□□تیار□ منی□ر□ ک□ ه□و□ و ت□ق□لای□و فر□شا دا و ک□وت□ ش□ن□و ئی ک□یس□ی□ و یاوناشا ب□ پ□رل□مان□ ب□□و و□لاتا. ت□نان□ت ب□یو چا پ□رل□مانا ئی تاوان□شا پیس□و ژ□ن□سایدی ب□ر □□سمی ئ□شناسا، ب□□ام چوون کورد و□ش و پ□رل□مانش تا ئیس□ و□شا ن□ک□رد□ن خاو□نوو ئی ک□یس□ی□، ه□و□□ میاد□و□□تی□کایچ ب□ ئاکام م□ن□ن□و□.
.

ه□ر پا ج□ر□ و ب□ ه□ق خ□□کوو ه□□□بج□ی باسش ک□را، ه□کاروو ئی و□دزی□ی□و پ□رل□مانی گ□□□و□ پ□ی خیان□توو د□س□□تدارو باشووری ب□ قوربانیاو ه□□□بج□ی و ئ□نفالی ک□ س□□ان تاوانبار□ و ئ□نفالچی□شا پ□نا دا□ن□ و فر□چشا ئیس□ دلی ئا ح□زبان□ کارب□د□س□ن□ و پل□ ب□رز□ ح□زبی□شا ه□ن□. ب□□و چا تاوانبارا ک□ ئا ح□زبا پ□ناشا داین□، نام□شا ئینا دل□ لیستوو تاوانبار□ ب□عسی□کان□ ک□ دادگاو تاوانباراو ئ□راقی داواشا ک□ر□. ن□ ت□نیا تاوانبار□ ب□عسی□کا، ب□□کوو و□رپ□رس□ کورد□ فر□چ ک□ ئینای دل□ ئا ح□زب□ کوردیان□، د□س□وی ونا□ینشا بی□ن ج□ تاوان□کاو ه□□□بج□ی و ئ□نفالی□ن□. ئ□گ□ر □□ی□ ج□ □وا تاوان□کاو ه□□□بج□ی و ئ□نفالی پ□س□و ژ□ن□سایدی ب□ □□سمی بشناسیا و تاوانبار□کا دریا ب□ داگای□وی تایب□تی، ب□گومان و□رپ□رس□ و د□س□□اتدار□ ئی ح□زبایچ□ مش□ دادگایی کریا و ب□ س□زاو تاوان□کاشا یاوا. بی د□نگی و و□دزی□ی□و حکووم□تی و ه□رپاس□ پ□رل□مانوو باشووری نیشاند□روو ئان□ین□ ک□ ئی تاوانبارا تا چ □اد□و یاگ□ و□شا دل□ ئی د□س□□اتی□ن□ قایم□ ک□رد□ن□ و ش□ن□مای□ کاریگ□ر□شا دل□ ئا د□س□□اتی□ن□ ه□ن□.

موختار کەریمی – ئاڵمان ٢٠٢٥.٣.١٦